

ИНОВАТИВНИ ПОДХОДИ ПРИ ПОВИШАВАНЕТО НА КОМУНИКАТИВНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА ОБУЧАЕМИТЕ В РАМКИТЕ НА ДИСЦИПЛИНАТА „АНГЛИЙСКИ ЕЗИК ЗА ДОКТОРАНТИ” ВЪВ ВТУ „ТОДОР КАБЛЕШКОВ”

Боряна Томова Ружекова-Рогожерова

boryana@vtu.bg

**Висше транспортно училище „Тодор Каблешков”,
гр. София 1574, ул. „Гео Милев” №158,
БЪЛГАРИЯ**

Ключови думи: комуникативна компетентност, граматическа компетентност, езикова осъзнатост, разбиране, забелязване, иновативни подходи

Резюме: Докладът третира първостепенната значимост на повишаването на равнището на комуникативната компетентност на обучаемите в рамките на курса по английски език за докторанти във ВТУ „Тодор Каблешков”. Коментират се същността, обхватът и компонентите на понятието „комуникативна компетентност”. Изследването представя и илюстрира посредством подходящи примери някои иновативни подходи при преподаването, прилагани с цел подобряването на знанията и уменията по елементите, изграждащи комуникативната компетентност. Основният акцент се поставя върху развиването на граматическата компетентност.

1. Увод

В програмите по “Английски език за докторанти” [1] и “Английски език за докторанти (високо ниво)” [2]¹ е поставен акцент не случайно върху формирането на основните компоненти на комуникативната компетентност, съвместно с изграждането и подобряването на езиковата осъзнатост, мотивацията и някои форми на многоезичие [3]. Работата по комуникативната компетентност е от изключително съществена роля в процеса на преподаване, тъй като крайната ѝ цел е формирането у обучаемите както на познания по граматика и лексика, така и на необходимите умения за тяхното адекватно ползване в устната и писмената реч, съобразно конкретните изисквания на прагматичната ситуация. Подобряването на многообразните параметри на комуникативната компетентност при подготвящите се във ВТУ докторанти е от ключово значение при поддържане на международни контакти в неформален и официален план, при работа с чуждоезикова специализирана литература, обосноваване на лично и специализирано в конкретната научна област становище, подготовка на документи за кандидатстване за квалификационни стажове или работна позиция,

¹ Проведено е първото ниво на курса по английски език за докторанти, съгласно вече цитираната учебна програма. През академичната 2013/2014 се очаква провеждането и на второто, високо ниво.

описания на схеми и диаграми, резюмиране на проекти, книги, статии и доклади, разработване на научни публикации на английски език.

Настоящият доклад цели представянето на някои прилагани от нас иновативни подходи при изграждането на комуникативната компетентност у докторантите, като набляга най-вече на граматическия ѝ компонент, базов, съгласно виждането ни, по отношение на всички останали компоненти и благоприятстващ в значителна степен развиването им. Материалът се основава на търсенията на немалко изследователи в областта на приложната лингвистика, езиковата осъзнатост и чуждоезиковото обучение.

Структурата на настоящата разработка следва плана:

- ♦ разглеждане на понятието „комуникативна компетентност“ в светлината на изследванията на учени от сферата на приложната лингвистика и чуждоезиковото обучение;
- ♦ представяне на прилаганите подходи при изграждането на комуникативната компетентност на обучаемите в докторантския курс по английски език;
- ♦ изводи относно връзката между прилаганите подходи и подобряването на параметрите на компетентността.

2. Същност на понятието „комуникативна компетентност“

За Hymes [4], който първи употребява термина „комуникативна компетентност“, понятието се отнася до частта от нашата компетентност (или знания), която ни позволява да предаваме, декодираме съобщения и да откриваме значения в процеса на общуване [5]. Съществуват в общи линии няколко основни модела, разкриващи същността на изследваното понятие² [5], [6], [7]. Съгласно Canale & Swain [8] и Canale [9] комуникативната компетентност обхваща знанията, осъзнати или не, относно езика и неговото функциониране, както и уменията за комуникация. Техният модел се състои от четири компонента, а именно:

- ♦ **граматическа компетентност**, включваща познанията по лексика, морфология, синтаксис, семантика и фонология;
- ♦ **дискурсна компетентност**, изразяваща се в уменията за изграждане на смислова и формална кохезия между изреченията с цел формирането на единен устен или писмен текст;
- ♦ **социолингвистична компетентност**, представляваща уменията за формулиране на изкази, адекватни на социалния контекст, в който трябва да бъдат употребени;
- ♦ **стратегическа компетентност**, включваща вербалните (парафраза, заобикаляне, избягване на думи или на структури и др.) и невербални средства, които биват приведени в действие като компенсаторни механизми с цел справяне с недостатъчна граматическа компетентност или с невъзможността дадени познания да бъдат приложени.

Бакман [10] детайлизира вече споменатата социолингвистична компетентност, като я преименува в „**прагматична**“ и набляга на уменията за работа с **езиковите**

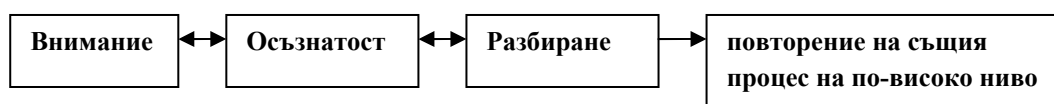
² Цитираните автори характеризират подробно коментираните в настоящата публикация модели; съществуват и други модели, на които не се спираме тук.

функции, чрез които говорещият постига определени комуникационни цели³. В този по-аналитичен модел, в сравнение с предходните му, се отделя внимание на взаимодействието между отделните компоненти на комуникативната компетентност в характерния и конкретен контекст.

Европейската езикова рамка [11] дефинира комуникативната компетентност като единство от **езикова, социолингвистична и прагматична компетентност**. Всеки един от компонентите на изследваното понятие се състои от знания и способности за прилагането им. Прагматичната компетентност обхваща дискурсната и функционалната компетентност, които включват и компетентността за планиране на изказа съобразно дадена комуникационна схема.

3. Граматическа комуникативна компетентност и езикова осъзнатост.

Schmidt [12], [13] и редица изследователи установяват правопрпорционална зависимост между повишаването на равнището на езиковата осъзнатост⁴ и функционирането на обучаемите в реална комуникативна ситуация. Компетентността на обучаемите е в сериозна степен положително повлияна от повишаването на експлицитността, степента на съзнателност при усвояването на граматическите категории, съсредоточаването на вниманието върху повтаряеми и формиращи парадигми структури и модели, забелязването на зависимости между форма и съдържание при преподаваните категории, разсъждаването върху формално-семантичните взаимодействия, формулирането на изводи, заключения и хипотези относно същността на дадени категории и правилата, регулиращи тяхната употреба. Прилаганите подходи в рамките на курса по английски език за докторанти са в тясна връзка с изложената зависимост между езикова осъзнатост и езикова компетентност. В работата си се основаваме на следната наша схема (фиг. 1)⁵ [15], разкриваща необходимостта от осъществяването на процедури по подобряването на всички компоненти на езиковата осъзнатост с цел достигане на разбиране. Разбирането, характеризиращо се с възможността за обобщения, се явява една по-висока степен на осъзнатост [13]; именно разбирането е основната предпоставка както за повишаването на параметрите на граматическата компетентност, така и за тази на дискурсно (кохезия между изказите на ниво форма и съдържание), социолингвистично, прагматично и стратегическо ниво.

Фиг. 1 Взаимозависимост между компонентите на езиковата осъзнатост

3.1. Иновативни подходи при повишаването на комуникативната компетентност

Прилаганите подходи целят, в светлината на по-горе цитираните източници, подобряването на **разбирането** (най-високата степен на езиковата осъзнатост). Разбирането се явява функция на вниманието, съдържащо от когнитивна гледна точка

³ Основните езикови функции са свързани със съобщаването на факти, изказване на твърдения, задаване на въпроси, извличане на информация, започване и прекратяване на разговор, формулиране на изводи, излагане на позиция, изразяване на личностни реакции, изграждане на въображаеми системи от идеи и др.

⁴ Съгласно дефиницията на ALA (Асоциация за езикова осъзнатост), цитирана в Soons [14], езиковата осъзнатост се изразява в „експлицитното познание за езика, съзнателната перцепция и чувствителност при изучаването на езика, преподаването на езика и употребата на езика.” (наш превод)

⁵ Схемата е преведена от английски на български език и частично видоизменена.

немалко компоненти, основните сред които са *забелязването* (на форми, структури, значения в даден контекст) и *контролираната, целенасочена и селективна обработка на информация*.

♦ **контрастивно и компаративно преподаване**

Този подход, разработен от нас в областта на категориите перфект, просто минало време, пасивен залог, прилагателни, завършващи на -ing, -ed [16], [17], [18], е с доказан положителен ефект при изграждането на граматическата компетентност [3], [15]. Подобряването на степента на разбиране се базира на фиксираното внимание, позволяващо необходимите индукции и дедукции, чрез осъществяваните съпоставки на ниво форма, съдържание и употреба между изучаваните категории в английския, българския (и понякога френския) език, както и чрез сравненията между сходни по форма или значение категории в рамките на английския език. Така например, пасаж като предложения по-долу, се разработва посредством следните процедури: определяне на залога, коментиране на причините за употребата му в конкретния случай (формално-семантичен анализ), на причините за употребата на минало просто време, превод на български език, трансформация актив ↔ пасив, трансформация от просто минало време в перфект, без принципна промяна на посланието на пасажа, аналогични трансформации и на български език.

"In the 1960s the invention of the integrated circuit revolutionised computer technology and started the era of the third-generation computers. Electronic elements such as transistors, capacitors, resistors and their interconnections were put together in integrated circuits (ICs) on small silicon wafers or chips, called microchips." [19]

♦ **генериране на устни и писмени текстове с ясна цел и комуникативна насоченост**

Този подход се осъществява в светлината на т.нар. „хипотеза за изхода” на Swain [20]. Генерирането на устна и писмена комуникативна продукция дава възможност за „обличане” на семантиката във форма, като този процес е придружен от самостоятелна поправка на грешки, проверка на хипотези относно функционирането на използваните форми в процеса на комуникация и следователно, според нас, е мощно средство за повишаване на степента на разбиране у обучаемите. Така, задача, при която докторантите говорят по въпроса за новите технологии, „за” и „против” водорода като гориво, например, се оказва наистина полезна от гледна точка на комуникативната им компетентност. Този тип дейности позволяват и работа по свързаните с граматическата компетентност дискурсна, социолингвистична и стратегическа компетентности. Адекватното справяне с граматическите изисквания на задачата обуславя формално-семантичната кохезия в рамките на параграфите и текста, както и формирането на набор от стратегически (компенсаторни) комуникационни средства.

♦ **поправяне на грешки от страна на обучаемите в чужди или собствени текстове**

Поправката на самостоятелна работа или тест, както и на материал, разработен от друг участник в обучението, допълнително заостря вниманието към особеностите и характеристиките на изучаваните граматични категории, практическото им приложение, еквивалентите на ниво форма и съдържание в родния или в друг изучаван чужд език. Така, този метод отново допринася към интегриращото форма и съдържание преподаване [21]. Става въпрос за една наистина когнитивно натоварена процедура, позволяваща селекция и обработка на информация, индукция и дедукция, в зависимост от контекста и вида на допуснатите грешки, тестване на хипотези, още повече когато обучаемите проверяват взаимно тестовите си материали. Особено полезни са и упражненията, в които се изисква откриването на грешката и поправянето ѝ, както по-

долу⁶ (правилният вариант, този отдясно, е целта на поправката). Уместно е обучаемите да обяснят мисловния процес, вследствие на който са достигнали до правилния вариант; понякога решението не е задоволително и се налагат допълнителни разяснения или насочващи въпроси.

“How long do you know the teacher? – How long have you known the teacher?

What have you done last night? – What did you do last night?

I study English for four years. – I have studied English for four years”. [22]

♦ **контекстуално извличане на значения на непознати категории**

С цел повишаване на степента на осъзнатост се изисква от обучаемите да достигнат самостоятелно до значенията на граматически структури или лексикални единици, както въз основа на общата им езикова компетентност, така и на специфичния контекст. Така например, значенията на *“repel”, “coil”, “conductor”, “current”* (като съществително) и др. могат да бъдат извлечени и с помощта на чертежи, схеми, диаграми, като тези на електрическия двигател и електрогенератор [19].

♦ **индукция на ниво форма, значение и употреба**

При въвеждането на нови или при работата с проблемни за усвояване категории, се използват парадигми от **повтарящи се структури**, илюстрирани чрез подходящи примери; обучаемите са насочвани към забелязването на тези форми и достигането посредством индукция до правилата⁷, ръководещи употребата им [21], [23].

♦ **въпроси към обучаемите, свързани с аспекти на тяхната самооценка**

Периодичното подтикване на обучаемите към самооценка чрез отговор на въпроси като: *„Разбирам ли и доколко, ако е така, дадена граматическа категория?”*, *„Осъзнавам ли смисъла на съществуването ѝ?”*, *„Зная ли защо я изучавам?”*, *„На какво ниво са уменията ми, свързани с употребата ѝ?”*, *„Искам ли да ги подобря, защо и как?”* и др. [15] влияе положително на езиковата осъзнатост и, респективно, на комуникативната компетентност.

4. Изводи

Приложението на представените подходи в процеса на работа благоприятства граматическата и общата комуникативна компетентност на обучаемите. Повишаването на интереса към преподаваните категории от теоретична и практическа гледна точка, към логиката на функционирането им, наред с нарастването на мотивацията за дейности, насочени към постигането на определени цели в по-горе дефинираните области на комуникативна компетентност, са надежден индикатор за успеха на разгледаните методи.

Литература:

- [1] Ружекова-Рогожорова Б., Учебна програма по дисциплината “Английски език за докторанти”, ВТУ „Тодор Каблешков“, 2012
- [2] Ружекова-Рогожорова Б., Учебна програма по дисциплината “Английски език за докторанти (високо ниво)”, ВТУ „Тодор Каблешков“, 2013
- [3] Ружекова-Рогожорова Б., Многоезичие, чуждоезиково обучение и висше транспортно образование, Механика, Транспорт, Комуникации, 10, 3.114 - 3.122, 2012
- [4] Hymes D. H., On Communicative Competence. In: Pride, J. B. & Holmes, J. (Eds.), Sociolinguistics, 269-293, Penguin Education, Penguin Books Ltd, Baltimore, USA, 1972

⁶ Примерите от лявата страна на съответствието са цитирани [22]; поправките (отдясно) и подчертаванията отляво (фразите, които следва да бъдат анализирани при установяването на грешките) са наши.

⁷ Ние наблягаме и на разкриващото се посредством парадигмите богатство от значения.

- [5] Brown D., Principles of Language Learning and Teaching, Longman, White Plains, New York, 2000, p. 246
- [6] Bagarić V. & Djigunović Mihaljević J., Defining Communicative Competence, Metodika, 8, 1, 94-103, 2007
- [7] Kamiya M., The Role of Communicative Competence in L2 Learning, <http://www.jrc.sophia.ac.jp/kiyou/ki26/kamiya.pdf>
- [8] Canale M. & Swain M., Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing, Applied linguistics, 1, 1-47, 1980
- [9] Canale M., From communicative competence to communicative language pedagogy. In: Richards, J. C. & Schmidt, R. W. (Eds.), Language and Communication, 2-27, Longman, London, 1983
- [10] Bachman L. F., Fundamental Considerations in Language Testing, OUP, Oxford, 1990
- [11] Common European Framework of Reference for Languages, CUP, 2003, www.uk.cambridge.org/elt
- [12] Schmidt R., Consciousness and foreign language learning: A tutorial on the role of attention and awareness in learning. In: Schmidt, Richard (Ed.), Attention and Awareness in Foreign Language Learning, 1-65, University of Hawaii Press, Honolulu, 1995
- [13] Schmidt R., Attention, awareness, and individual differences in language learning. In: Chan, W. M., Chi, S., Cin, K. N., Istanto, J., Nagami, M., Sew, J. W., Suthiwan, T. & Walker, I. (Eds), Proceedings of CLaSIC 2010, 721-737, Singapore, 2010
- [14] Soons M., The Importance of Language Awareness. Ambiguities in the understanding of language awareness and the practical implications, Malmö högskola Lärarutbildningen Kultur-Språk-Medier, 2008
- [15] Ruzhekova-Rogozherova B., Contrastive Teaching, Comparative Teaching and Language Awareness Enhancement. Analysis of a Contrastive and Comparative Teaching Linguistic Experiment (in press), Чуждоезиково обучение
- [16] Ружекова-Рогожерова Б., Съпоставителният анализ и контрастивното преподаване на английския претерит и перфект при обучаеми с първи чужд език френски, Чуждоезиково обучение, 5, 42-64, 2011
- [17] Ruzhekova-Rogozherova B., Teaching English Passive Contrastively and in Comparison with Other Categories, BETA-IATEFL Conference Proceedings, 2012
- [18] Ruzhekova-Rogozherova B., English Deverbal Adjectives and how to Teach them. Establishing Contrast with French Categories, E-magazine LiterNet, 2 (147), 2012
- [19] Бюхел В. и др., Английски език за техническите професии, „Просвета - София” АД, 2004, 36, 88, 96 стр.
- [20] Swain M., The Output Hypothesis: Just Speaking and Writing Aren't Enough, The Canadian Modern Language Review/La Revue canadienne des langues vivantes, 50, 1, 1993
- [21] Sysoyev P., Integrative L2 Grammar Teaching: Exploration, Explanation and Expression, The Internet TESL Journal, V, 6, 1999
- [22] Soars L. & Soars J., New Headway Intermediate (the Third edition), Workbook, OUP, 2003, p. 46
- [23] Noonan F., Teaching ESL Students to “Notice” Grammar, The Internet TESL Journal, X, 7, 2004

**INNOVATIVE APPROACHES TOWARDS LEARNERS'
COMMUNICATIVE COMPETENCE ENHANCEMENT IN THE
SUBJECT OF “ENGLISH FOR PHD STUDENTS” AT THE TODOR
KABLESHKOV UNIVERSITY OF TRANSPORT**

Boryana Tomova Ruzhekova-Rogozherova

boryana@vtu.bg

*Todor Kableshkov University of Transport,
158 Geo Milev Street, Sofia 1574,
BULGARIA*

Key words: *communicative competence, grammatical competence, language awareness, understanding, noticing, innovative approaches*

Abstract: *The report treats the overriding importance of learners' communicative competence enhancement on the course of English for PhD students at the Todor Kableshkov University of Transport. The essence, scope and components of the communicative competence construct are commented on. The study presents and appropriately exemplifies some teaching innovative approaches, implemented in the purpose of the improvement of knowledge and skills in communicative competence building elements. Grammatical competence development is primarily emphasized on.*